

روایتی از دو سبک انتظار از نگاه رهبر انقلاب تا تجربه انجمن حجتیه

شهربانو غلامی^۱

چکیده

انتظار ظهور امام زمان (عج الله تعالی فرجه الشریف)، از اصول بنیادین اعتقادات شیعیان است که ویژگی‌ها و رفتارهای منتظران در این مسیر، جایگاه ویژه‌ای دارد. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع مکتوب و بیانات معتبر به بررسی و مقایسه شاخصه‌های منتظران از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و انجمن حجتیه می‌پردازد. بر اساس دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، انتظار حقیقی مستلزم آمادگی جسمی و روحی، تقویت اخلاق اسلامی، و مشارکت فعال در عرصه‌های اجتماعی است. در مقابل، انجمن حجتیه بیشتر بر جنبه‌های فردی و معنوی انتظار تأکید دارد و امید به ظهور را محور فعالیت‌های خود قرار می‌دهد. وجه تمایز این مقاله، تحلیل دیدگاه‌ها بر اساس آیات و روایات اسلامی است. یافته‌ها نشان می‌دهد که دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای به دلیل تأکید بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی و آمادگی عملی، جامع‌تر و کارآمدتر ارزیابی می‌شود؛ در حالی که دیدگاه انجمن حجتیه، با تمرکز بر ابعاد فردی، ممکن است منتظران را از نقش‌های اجتماعی‌شان غافل سازد. در نتیجه، پژوهش پیشنهاد می‌کند که برای تحقق انتظار سازنده و پویا، توجه به دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای می‌تواند راه‌گشا باشد.

کلید واژه: انتظار، انجمن حجتیه، رهبر انقلاب

۱- طلبه سطح دو، حوزه علمیه زهراپیه

انتظار فرج امام مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، یکی از مفاهیم بنیادین و ریشه‌دار در اندیشه شیعی است که نه تنها جنبه‌ای اعتقادی و ایمانی دارد، بلکه در ابعاد مختلف اجتماعی، فرهنگی، اخلاقی و سیاسی نیز تأثیرگذار و جهت‌دهنده است. این مفهوم، از دیرباز در دل باورهای شیعیان جای داشته و به عنوان نیرویی محرک در شکل‌گیری هویت دینی، رفتار فردی و کنش اجتماعی آنان ایفای نقش کرده است. انتظار، صرفاً چشم‌به‌راه بودن برای ظهور منجی نیست، بلکه نوعی جهت‌گیری وجودی است که انسان را به سوی تعالی، اصلاح، و آمادگی برای تحقق عدالت جهانی سوق می‌دهد.

جامعه منتظر، به عنوان یکی از پویاترین جوامع مذهبی در جهان اسلام، با امید به ظهور امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) و برپایی حکومت عدل الهی، سبک زندگی خاصی را دنبال می‌کند که در آن، مفاهیمی چون مسئولیت‌پذیری، مبارزه با ظلم، خودسازی، و تلاش برای اصلاح امور، جایگاه ویژه‌ای دارند. با این حال، در طول تاریخ، تفاسیر و رویکردهای گوناگونی نسبت به مفهوم انتظار شکل گرفته‌اند که هر یک، بر جنبه‌ای خاص از این باور تأکید داشته‌اند و در نتیجه، مسیرهای متفاوتی را در عرصه‌ی عمل اجتماعی و دینی ترسیم کرده‌اند.

در این میان، دو دیدگاه برجسته در فضای فکری شیعه قابل توجه‌اند: نخست، دیدگاه امام خامنه‌ای که انتظار را امری فعال، پویا و مسئولانه می‌داند؛ انتظاری که با تلاش برای اصلاح فرد و جامعه، مبارزه با فساد، و زمینه‌سازی برای ظهور همراه است. این نگاه، انتظار را نه حالت انفعالی، بلکه یک مأموریت تاریخی و اجتماعی تلقی می‌کند. در مقابل، دیدگاه انجمن حجتیه قرار دارد که بیشتر بر جنبه‌های فردی، عرفانی و صبر در برابر ظلم تأکید دارد و از دخالت مستقیم در امور سیاسی و اجتماعی پرهیز می‌کند. این رویکرد، انتظار را حالتی درونی و شخصی می‌بیند که با تمرکز بر تزکیه نفس و دوری از تنش‌های اجتماعی تعریف می‌شود.

تفاوت این دو رویکرد، پرسش‌هایی بنیادین را درباره ویژگی‌های انسان منتظر، نقش او در تحولات اجتماعی، و نسبت میان انتظار و مسئولیت‌پذیری مطرح می‌سازد. آیا انتظار باید با کنشگری اجتماعی همراه باشد یا با سکوت و تأمل فردی؟ آیا جامعه منتظر باید در برابر ظلم بایستد یا تنها به دعا و صبر بسنده کند؟ پژوهش حاضر با هدف بررسی و مقایسه‌ی این دو دیدگاه، تلاش دارد تا ضمن تحلیل مبانی فکری هر جریان، چالش‌ها و پیامدهای عملی آن‌ها را واکاوی کرده و راهکارهایی برای تحقق انتظار سازنده، پویا و متناسب با نیازهای عصر حاضر ارائه دهد.

مفهوم شناسی

انتظار: چشم به راه بودن؛ یعنی منتظر بودن برای وقوع چیزی یا آمدن کسی

چشم داشت؛ به معنای توقع داشتن یا امید داشتن به چیزی.

رهبر انقلاب: رهبر به عنوان اسم و صفت فاعلی تعریف شده و به معنای پیشوا، راهنما، و کسی که هدایت گروهی را بر عهده دارد آمده است.

در ترکیب «رهبر انقلاب»، واژه‌ی «رهبر» از معنای عمومی خود فراتر می‌رود و به شخصیتی اطلاق می‌شود که هدایت‌گر یک جنبش یا تحول بنیادین اجتماعی و سیاسی است، نقش کلیدی در شکل‌گیری نظام جدید ایفا می‌کند و مرجع فکری و عملی برای پیروان آن انقلاب محسوب می‌شود.

انجمن: مجمع، مجلس، مکانی که افراد برای گفتگو، مشورت یا تصمیم‌گیری گرد هم می‌آیند.

گروه افراد با هدف مشترک، مجموعه‌ای از اشخاص که برای رسیدن به هدفی خاص، مانند فعالیت‌های علمی، فرهنگی، خیریه یا آموزشی، گرد هم جمع می‌شوند.

حجت: واژه‌ی «حُجَّت» (از ریشه‌ی عربی حُجَّة) به عنوان اسم تعریف شده و دارای چند معنی مهم و کاربردی است که شامل دلیل، برهان، چیزی که برای اثبات یک ادعا یا نظر ارائه می‌شود. سبب، موجب، عاملی که باعث وقوع چیزی می‌شود.

انجمن حجتیه: واژه‌ی «حجتیه» یا «انجمن حجتیه» به عنوان یک اصطلاح خاص تاریخی و سازمانی تعریف نشده است، زیرا این فرهنگ‌ها بیشتر به واژگان عمومی زبان فارسی می‌پردازند و معمولاً نام‌های خاص تشکیلاتی یا سیاسی را در بر نمی‌گیرند.

اما برای روشن شدن مفهوم «حجتیه»، می‌توان آن را از منظر تاریخی و اجتماعی بررسی کرد:

تعریف تاریخی و اجتماعی انجمن حجتیه:

نام کامل: انجمن خیریه حجتیه مهدویه

بنیان‌گذار: شیخ محمود حلبی

سال تأسیس: ۱۳۳۲ شمسی

هدف اصلی: مقابله با فرقه‌ی بهائیت از طریق فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغی

رویکرد: غیرسیاسی، با تأکید بر آمادگی برای ظهور امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف)

تاریخچه انجمن حجتیه

با طلوع عصر غیبت کبری، دنیای اسلام شاهد تحولات ژرفی در اندیشه‌های دینی و اجتماعی خود بود. بخشی از این تفکرات متناسب با اصول اصیل اسلامی بودند و به تقویت ارتباط با قرآن و سنت می پرداختند، در حالی که اصلاحات دیگری با برخی از اصول و مقررات اسلامی در تضاد قرار داشتند. در این میان، انتظار برای ظهور امام زمان نیز به یکی از محورهای اصلی تفکرات دینی تبدیل شد. از جمله این جنبش‌ها، انجمن حجتیه بود که در سال ۱۳۳۵ تأسیس شد و با نقدها و سرزنشهایی مواجه گردید، زیرا فعالیتها و تفکرات انحرافی آن، در تضاد با دیدگاههای اصیل اسلامی قرار داشت. بعد از غیبت حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف، در میان شیعیان جریان‌های متفاوتی با جهت‌گیری‌های خاصی برای احیا احکام دین ایجاد شد، که یکی از این جریان‌ها می‌توان به «انجمن خیریه حجتیه مهدویه» اشاره کرد. این انجمن مقارن با کودتای آمریکایی ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تأسیس شد. مؤسس این انجمن شیخ محمود ذاکرزاده تولایی معروف به شیخ محمود حلبی بود. (باقی، در شناخت حزب قاعدین زمان، ۱۳۶۲)

منتظران از دیدگاه امام خامنه‌ای

انتظار ظهور امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) یکی از مفاهیم بنیادین در فرهنگ اسلامی و شیعی است که جایگاهی ویژه در اندیشه‌های دینی دارد. این مفهوم، نه تنها بیانگر آرزوی قلبی برای تحقق عدالت جهانی، بلکه نشان‌دهنده نوعی مسئولیت‌پذیری و آمادگی برای ساختن جامعه‌ای مبتنی بر ارزش‌های الهی است. از دیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی، انتظار واقعی به معنای حرکت، تلاش، و آمادگی برای یاری امام زمان در تحقق اهداف بلند الهی است. (ما منتظریم - مکتوبات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای سال ۱۳۵۳ تا ۱۳۹۳)

ایشان بارها تأکید کرده‌اند که انتظار نباید به معنای سکون، بی‌عملی یا انزوا تعبیر شود، بلکه باید آن را به عنوان یک وظیفه فعال و سازنده در مسیر اصلاح فرد و جامعه در نظر گرفت. منتظر واقعی کسی است که با ایمان عمیق به امامت، در مسیر تقوا، عدالت‌خواهی، و اصلاح اجتماعی گام برمی‌دارد و خود را برای سربازی در رکاب امام زمان آماده می‌سازد. چنین فردی نه تنها در زندگی فردی خود به ارزش‌های اسلامی پایبند است، بلکه در عرصه‌های اجتماعی نیز تلاش می‌کند تا زمینه‌های ظهور را فراهم سازد.

از نگاه امام خامنه‌ای، انتظار امام زمان با مسئولیت‌های بزرگ همراه است. این مسئولیت‌ها شامل شناخت عمیق از مقام ولایت، عمل به آموزه‌های دینی، مبارزه با فساد و ظلم، و تلاش برای ایجاد جامعه‌ای پویا، مؤمن و عدالت‌محور

است. ایشان معتقدند که منتظران باید با امید، بصیرت، و تلاش مستمر، در مسیر تحقق تمدن نوین اسلامی حرکت کنند؛ تمدنی که مقدمه‌ای برای حکومت جهانی حضرت ولی عصر خواهد بود. در این چارچوب، نظام جمهوری اسلامی ایران نیز به عنوان بستری برای تحقق این آرمان بزرگ معرفی می‌شود. امام خامنه‌ای بر این باورند که حفظ و تقویت این نظام، بخشی از وظیفه منتظران است؛ چرا که این نظام می‌تواند زمینه‌ساز ظهور و تحقق عدالت جهانی باشد.

بنابراین، انتظار از دیدگاه امام خامنه‌ای، یک مفهوم زنده، پویا و تحول‌آفرین است که انسان را به سوی تعالی فردی و اجتماعی سوق می‌دهد و او را در مسیر آمادگی برای ظهور امام زمان قرار می‌دهد. چنین انتظاری، نه تنها امیدبخش است، بلکه مسئولیت‌آفرین و حرکت‌زا نیز هست؛ و این همان انتظاری است که می‌تواند جامعه را به سوی نور هدایت کند.

در تعالیم اسلامی، انتظار فرج نه تنها یک حالت روحی بلکه یک وظیفه فعال و سازنده تلقی می‌شود. مشتاقان ظهور امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) در دوران غیبت کبری، وظایف مهمی بر عهده دارند که از روایات، احادیث و بیانات بزرگان دینی قابل استخراج است. در اندیشه‌های رهبر معظم انقلاب اسلامی، آیت‌الله خامنه‌ای (مدّ ظلّه)، این وظایف با تأکید ویژه‌ای مطرح شده‌اند. (انتظار مثبت و منفی - طاهره ماهرزاده)

تکالیف مشتاقان ظهور

انتظار واقعی برای ظهور امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) چیزی فراتر از یک احساس یا حالت درونی پر از اشتیاق است و کسی که حقیقتاً منتظر امام است خودش رو آماده می‌کند تا وقتی آن لحظه موعود فرا رسد، نه تنها حیرت‌زده نباشد بلکه آماده‌ی یاری باشد و این آمادگی یعنی اینکه، انسان باید در دل این دنیا، با وجود همه‌ی سختی‌ها و وسوسه‌ها، با اخلاق حسنه زندگی کند. راستگویی، امانت‌داری، احترام به دیگران و دوری از گناه از پایه‌های این آمادگی‌اند. یعنی فرد منتظر باید نسبت به ظلم و فساد در جامعه بی تفاوت نباشد و هر جا که بتواند، برای اصلاح امور قدم بردارد در خانواده، مدرسه، محل کار، یا هر جای دیگر. یعنی نگاهش به دنیا مادی‌گرا نباشد. چشم به زرق و برق دنیا نداشته و خودش رو وقف آرمانی بزرگ‌تر کرده. یعنی یاد امامش رو در دلش زنده نگه‌دارد؛ با دعا، با عمل صالح، و با تلاش برای نشر معرفت اهل بیت.

(انتظار مثبت و منفی در اندیشه قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای)

الف) تثبیت باورهای دینی در سبک زندگی

رسالت منتظران در عصر غیبت که نور حضور امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) از دیدگان پنهان است، یکی از مهم‌ترین وظایف منتظران واقعی، تثبیت آموزه‌های دینی در بستر فردی و اجتماعی است. این مسئولیت،

که آن پر شده است از ستم و ستمگری. (بحار الأنوار، ج ۵۱، ص ۷۲) از طریق این آیات و روایات می توانید به اهمیت عمل و آماده باشی برای پذیرش ولایت امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) اشاره کرده و بر ضرورت توجه به این جنبه ها در نظریه منتظران ایشان تأکید کنید.

از طریق این آیات و روایات می توانید به اهمیت عمل و آماده باشی برای پذیرش ولایت امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) اشاره کرده و بر ضرورت توجه به این جنبه ها در نظریه منتظران ایشان تأکید کنید.

نتیجه گیری

در پرتو بررسی تطبیقی دیدگاه های آیت الله خامنه ای (حفظه الله) و انجمن حجتیه درباره انتظار فرج امام زمان (عجل الله تعالی فرجه)، می توان به این جمع بندی رسید که رویکرد مقام معظم رهبری از انسجام، جامعیت و کارآمدی بیشتری برخوردار است. ایشان انتظار را نه صرفاً یک حالت درونی و احساسی، بلکه یک مسئولیت تاریخی، اجتماعی و دینی تعریف می کنند که مستلزم آمادگی همه جانبه فردی و جمعی است. در اندیشه آیت الله خامنه ای، منتظر واقعی کسی است که با تهذیب نفس، تقویت اخلاق اسلامی، ارتقاء فرهنگی و مشارکت فعال در عرصه های اجتماعی، زمینه ساز ظهور باشد. این نگاه، انتظار را به یک حرکت پویا و هدفمند تبدیل می کند که در آن، فرد

مؤمن نه تنها به دعا و امید بسنده نمی کند، بلکه با مجاهدت و تلاش مستمر، در مسیر تحقق حکومت عدل جهانی گام برمی دارد. این رویکرد، با آموزه های قرآنی، سیره اهل بیت (علیهم السلام) و مبانی فقهی شیعه کاملاً همخوانی دارد.

در مقابل، انجمن حجتیه با تأکید بر جنبه های غیبی و فردی انتظار، از مشارکت اجتماعی و سیاسی فاصله می گیرد. این نگرش، با وجود تقویت امید و شوق ظهور، به دلیل غفلت از آمادگی عملی و اجتماعی، نمی تواند پاسخگوی نیازهای عصر غیبت و تهدیدات پیش رو باشد. همان گونه که در آثار پژوهشی همچون کتاب نقد و بررسی انجمن حجتیه اثر آرش رجبی نیز آمده است، این جریان با نفی ولایت فقیه، ردّ تشکیل حکومت اسلامی در عصر غیبت، و انفعال در برابر ظلم، از اصول بنیادین انقلاب اسلامی فاصله گرفته است.

از منظر تاریخی نیز، عملکرد انجمن حجتیه در دوران انقلاب اسلامی و پس از آن، نشان دهنده نوعی محافظه کاری و گریز از مسئولیت های اجتماعی است. امام خمینی (رحمت الله علیه) و آیت الله خامنه ای بارها نسبت به این رویکرد هشدار داده اند و آن را نوعی تحجر و کج فهمی از دین دانسته اند. به تعبیر مقام معظم رهبری، «کج فهمی» از مفاهیم دینی موجب انحراف در مسیر انتظار و تضعیف روحیه انقلابی می شود.

در نهایت، می توان گفت که انتظار حقیقی در اندیشه آیت الله خامنه ای، یک فرآیند تربیتی، اجتماعی و تمدن ساز است که با تلاش فردی و جمعی، زمینه ساز ظهور امام زمان (عجل الله تعالی فرجه) خواهد بود. این رویکرد، نه تنها با مبانی دینی و فقهی همخوانی دارد، بلکه پاسخگوی مقتضیات زمان و نیازهای جامعه اسلامی نیز هست. در مقابل، دیدگاه انجمن حجتیه با وجود برخی انگیزه های مثبت، به دلیل فقدان تحرک عملی و اجتماعی، نمی تواند الگوی مناسبی برای منتظران ظهور باشد و نیازمند نقد و بازنگری جدی است.

منابع

*قرآن

- ۱) عمادالدین باقی- کتاب در شناخت حزب قاعدین زمان- ناشر: نشر دانش اسلامی- اسفند ۱۳۶۲ شمسی.
- ۲) محمد بن ابراهیم النعمانی- کتاب الغیبه- غیبت امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، وظایف منتظران، دلایل غیبت- ناشر: مؤسسه آیه الله العظمی الميلانی لإحياء الفكر الشيعی
- ۳) شیخ کلینی- اصول کافی- جلد ۲، صفحه ۱۴۹

- (۴) حر عاملی، وسائل الشیعه، بیروت، دار احیاء التراث العربی، چاپ دوم، ج ۱۱، ص ۳۷، روایت ۶
- (۵) وسائل الشیعه- جلد ۱۱، صفحه ۳۵، باب ۱۳
- (۶) مستدرک الوسائل- جلد ۱۱، صفحه ۳۴، باب ۱۲
- (۷) علامه مجلسی- بحار الأنوار، ج ۵۱، ص ۷۲
- (۸) حضرت آیت الله سیدعلی خامنه‌ای- کتاب ما منتظریم- ناشر: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج)- ۱۳۹۹ شمسی.
- (۹) حجت الاسلام والمسلمین محسن قرائتی- انتظار در اندیشه اسلامی- ناشر: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن- ۱۳۸۰
- (۱۰) کمال‌الدین - اثبات غیبت امام زمان (عج) و وظایف منتظران- ج دوم- ص ۶۳۶- ناشر: مؤسسه دارالحديث،
- (۱۱) آیت الله صافی گلپایگانی- وظایف منتظران- ناشر: دفتر نشر آثار آیت الله صافی گلپایگانی
- (۱۲) رضا اکبری آهنگر- درسنامه انجمن حجتیه؛ سیری در اندیشه‌ها و عملکرد انجمن حجتیه- ناشر: مؤسسه فرهنگی حق‌پژوهی- ۱۳۹۳
- (۱۳) محمد حکیمی- آینده‌شناسی و انتظار ۱: امام مهدی (عجل الله) و آینده زندگی- ناشر: آستان قدس رضوی- ۱۴۰۰
- (۱۴) رضا اکبری آهنگر- حقایق پیرامون انجمن حجتیه- ناشر: انتشارات شهید کاظمی- ۱۳۹۳
- (۱۵) محمد صدقی- جریان‌شناسی انجمن حجتیه- سال انتشار: ۱۳۸۸ شمسی
- (۱۶) ابوالفضل صدقی- جریان‌شناسی انجمن حجتیه- ناشر: فصلنامه ۱۵ خرداد، شماره ۲۰- ۱۳۸۸
- (۱۷) شمس آبادی- نگاهی اجمالی به زمینه‌های تشکیل انجمن حجتیه و رویکرد آن به انقلاب اسلامی، ۱۳۸۹: ص ۱۷۶
- (۱۸) محمد رضا اخگری- ولایتی‌های بی‌ولایت- ناشر: انتشارات کیهان- ۱۳۶۷- ص ۳۵

مقاله

- (۱) طاهره ماهرزاده و مصباح رباب- انتظار مثبت و منفی در اندیشه قرآنی آیت الله خامنه‌ای- بهار و تابستان ۱۴۰۳

۲) فاطمه اکبرزاده نجار، علی اکبرزاده نجار- ابعاد معرفتی امام زمان (عج) در آموزه‌های دینی- ناشر: معرفت- تیر ۱۳۹۹

۳) علی رسولیان- عوامل و موانع فردی رشد و تعالی انسان از منظر قرآن و روایات- ۱۳۹۹

۴) حسینعلی جباری- تأملی جامع از مفهوم انتظار فرج و جایگاه آن در اندیشه اسلامی - تابستان ۱۳۹۸ شماره: ۴۴ ص ۴۵-۶۰ ناشر: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۵) حجت الاسلام والمسلمین سعید اصفهانیان- تفاوت انتظار فعال و منفعل بر مبنای تعبیر قرآنی- ۲۰ خرداد ۱۳۹۳

۶) منتظر واقعی یا مدعی انتظار؟ تفاوت در عمل و مسئولیت‌پذیری- ۲۲ فروردین ۱۴۰۳

۷) دکتر نورالله قیصری- الهه خانی آرانی- بررسی جامع نظریه ولایت فقیه در عصر غیبت، با تمرکز بر تبیین امام خمینی و نقش آن در تأسیس حکومت اسلامی- پایگاه پژوهشی پژوهشکده امام خمینی

۸) حضرت آیت‌الله خامنه‌ای- بزرگ‌ترین وظیفه منتظران ظهور امام زمان (عج) از نگاه رهبر انقلاب- عید شعبان، سال (۱۳۸۱)

۹) نماهنگ معنا و مفهوم انتظار - ضیاءالصالحین - ۱۸ تیر ۱۳۹۰

۱۰) ضیاءالصالحین- پاسخ به ۴۰ سؤال کلیدی درباره تاریخچه، تفکرات و رویکردهای انجمن حجتیه- ۱۳ اردیبهشت ۱۴۰۴

۱۱) انسان منتظر در نگاه انجمن حجتیه- تاریخ انتشار: ۲۹ آذر ۱۴۰۲- ناشر: پایگاه خبری مفاز

۱۲) فرآیند تقیه - نفاق در انجمن حجتیه- تاریخ انتشار: مرداد ۳، ۱۴۰۳

۱۳) آرش رجی- نقد و بررسی انجمن حجتیه - ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی- ۱۳۹۴ ص (صفحات ۱۶۵ تا ۱۸۰)

سایت

<https://hawzah.net>

<https://www.razavi.news>

<https://www.irna.ir/new>

<https://www.ziaossalehin.ir>

<https://haghpajohi.ir>

<https://www.ziaossalehin.ir>

<https://mafaz.ir>

<https://mfaran.ir>

<https://copilot.microsoft.com/chats/NkeKrUMKPtpEAvMgDhmrw>